

LBDIS | We know
ACAD. PROF. DR. **LEON DĂNĂILĂ**

CREIERUL ȘI MISTERELE SUFLETULUI

Bookzone
BUCUREȘTI, 2024

CUPRINS

PREFAȚĂ	5
CAPITOLUL 1	
SUFLETUL	13
CAPITOLUL 2	
CREIERUL ȘI SUFLETUL	53
CAPITOLUL 3	
O REALITATE ENIGMATICĂ	123
CAPITOLUL 4	
ÎNGRIJIREA SUFLETULUI	185
EPILOG	207
BIBLIOGRAFIE selectivă	213

Ce este SUFLETUL?

Oare câte expresii în limba română fac referire la suflet? Să fie patru, opt, douăzeci, o sută? Mai multe?

Cei mai mulți dintre noi folosesc adesea acest cuvânt în limbajul de zi cu zi. De pildă, când simțim o durere, poate spunem: „vai de sufletul meu!"; când o mamă își exprimă dragostea absolută pentru copilul ei, îi zice: „te iubesc ca pe sufletul meu!"; când admirăm fapta bună a cuiva, exclamăm: „vai, ce suflet bun are!"; când suferim o nedreptate, spunem: „mi-ai rupt sufletul!"; iar atunci când obosim, cerem astfel: „lasă-mă să-mi trag un pic sufletul” ș.a.m.d.

Observăm că, adesea, folosim cuvântul „suflet” pentru a ne referi la diferite stări lăuntrice sau pentru diversele experiențe de viață, dar, în orice caz, sufletul reprezintă ceva extrem de prețios, pentru că, de cele mai multe ori, vorbim despre el doar atunci când vrem să întărim în chip dramatic o afirmație.

Aceasta nu este deloc o exagerare, căci pe omul ce a pierdut totul în viață îl putem auzi șoptind: „Mi-a mai rămas doar sufletul!”

Așadar, cei mai mulți, dacă nu toți, vorbesc despre suflet ca fiind ceva intim și de preț, dar câți dintre noi ar putea răspunde la întrebarea: ce este sufletul?

Personal, găsesc că această sarcină nu este una ușoară.

Curios lucru!

Sufletul este emoție? Gândire? Trăire? Suflet? Viață? De unde știm că există? Are greutate? Masă? Formă?

Cineva care s-ar grăbi, plin de avânt, să răspundă ar descoperi, după un scurt moment de reflecție, că definiția inițială nu e pe deplin satisfăcătoare. Aproape negreșit, sufletul e mai mult decât ne putem gândi în primă fază.

Înainte ca cerurile să fie lăcașul zeilor, înainte de construirea templelor, înainte de jertfe și ofrande, înainte ca religiile să fi existat, ca să apropie sau să învrăjbească oamenii, ba chiar înainte ca strămoșii noștri să fie agricultori, încă din vremea vânătorilor-culegători, oamenii au intuit că există ceva mai mult decât lumea fizică, materială. Ceva există *dincolo*.

Dincolo de ce?

Dincolo de această viață, desigur. Odată cu scânteia conștiinței, oamenii au intuit că moartea fizică nu este sfârșitul a tot. Poate că n-au știut de la bun început cum să explice aceasta, dar au simțit cu prisosință că *trebuie* să urmeze ceva după sfârșitul existenței aici.

Știm asta pentru că încă descoperim morminte, vechi de zeci de milenii, în care trupurile sunt așezate în mod voit într-o poziție anume. Mai mult decât atât, alături de respectivele corpuri se găsesc obiecte de uz practic și ne-ntrebăm, în mod firesc: pentru ce? De ce au lăsat acolo un cuțit, care, altfel, ar fi fost de trebuință celor vii? De ce ar avea nevoie o persoană decedată de o sulită sau de orice altceva?

Pentru că dincolo de această viață mai există ceva... *Trebuie să fie ceva...*

Dar, dacă trupul rămâne în urmă, se dă firii, cum se spune, ce anume călătorește *dincolo*?

Ei bine, definiția și interpretările asupra sufletului variază semnificativ în funcție de diferitele perspective istorice și culturale. Sufletul este, adesea, în multe tradiții religioase și filosofice, considerat esența imaterială a ființei umane sau a altor organisme vii, care persistă după moartea corpului fizic.

De pildă, în tradițiile iudaică și creștină, sufletul este considerat ca fiind dăruit de Dumnezeu și nemuritor, iar în creștinism, salvarea sufletului și destinul său etern sunt de o importanță centrală.

Hinduismul descrie sufletul („atman”) ca fiind esența eternă ce tranzitează prin reîncarnări până la eliberarea finală („moksha”). Budismul, pe de altă parte, respinge perspectiva unui suflet etern, esență neschimbătoare, promovând, în schimb, conceptul de „anatta” (ne-sine), esențial pentru înțelegerea ideii de eliberare în urma ciclului de morți și reîncarnări.

Observăm că, în timp ce discutăm despre suflet, o poartă se deschide spre o panoramă vastă de credințe și perspective, traversând religii și filosofii variate, de la hinduism la islam și creștinism. Fiecare dintre aceste tradiții oferă perspective unice asupra esenței spirituale a omului și a naturii sale ultime.

Vom cerceta mai îndeaproape conceptul de suflet prin prisma gândirii filosofilor greci, în special Platon și Aristotel, pentru că reprezintă fundamentul pe care s-a construit perspectiva occidentală asupra sufletului, inclusiv gândirea creștină. La finalul acestui capitol însă, am inserat o scurtă trecere în revistă și a altor perspective teologice și filosofice asupra sufletului. Dobândim astfel o perspectivă mai amplă asupra noțiunii, prin sporirea înțelegerii asupra similitudinilor sau diferențelor dintre perspectiva occidentală asupra sufletului și diverse alte puncte de vedere, alte credințe milenare, căci aproape întotdeauna cunoașterea „celuilalt” înseamnă o mai bună cunoaștere a sinelui propriu.

În filosofia vechilor greci, sufletul era considerat sursa și motivația vieții. Platon, de exemplu, a descris sufletul ca pe o entitate alcătuită din trei părți: *logistikon* (partea rațională, mintea, intelectul), *thymoeides* (partea afectivă) și *epithymetikon* (partea instinctuală), care se manifestau în viața unui om prin trei tipuri de dorințe – dorința de cunoaștere, dorința de onoruri sau de confirmare socială și dorința de a satisface instinctele trupului, o viziune care a prefigurat învățăturile creștine

despre lupta dintre trup și spirit, dintre dorințele pământești și cele spirituale. De asemenea, ideea că sufletul există *a priori*, iar cunoașterea este o formă de reamintire a stării de perfecțiune pierdute își găsește ecou în ideea creștină de cădere și mântuire. Mai târziu, Aristotel a conceput sufletul ca forma și principiul vital al corpului fizic, diferit pentru plante, animale și oameni.

Filosofia greacă – în special lucrările lui Platon – a avut o influență profundă asupra gândirii occidentale și, indirect, asupra teologiei creștine. Perspectiva platoniciană despre suflet ca fiind o entitate nemuritoare ce aspiră la cunoașterea adevărului absolut s-a răsfrânt în numeroase aspecte ale doctrinei creștine. Desigur, creștinismul și-a definit propria concepție despre suflet, în lumina revelației biblice, dar nu putem ignora modul în care fundamentele puse de Platon au facilitat un dialog între filosofia vechilor greci și teologia creștină.

Mai mult, filosoful grec a argumentat că scopul vieții este purificarea sufletului, astfel încât să poată iar să vadă clar formele pure, în special binele suprem, prefigurând învățătura creștină despre mântuire și aspirația fiecărui suflet de a se uni cu Dumnezeu în viața veșnică.

Astfel, în ciuda diferențelor dintre filosofia greacă și creștinism în privința dezvoltării concepțiilor despre suflet, influența gândirii grecești asupra teologiei creștine este indiscutabilă. O discuție despre suflet din perspectivă istorică și filozofică nu doar că ne permite să apreciem bogăția

și complexitatea gândirii antice, ci ne ajută și să înțelegem mai bine cum aceste idei străvechi continuă să modeleze credințele și practicile noastre actuale.

Totodată, dialogul dintre Platon și tradițiile creștine ulterioare ilustrează o confruntare fructuoasă între rațiune și credință, care continuă să inspire și să suscite interesul credincioșilor și al celor ce se află în căutarea adevărului, din întreaga lume.

Conceptul de SUFLET în Grecia antică

Din concepțiile antice despre suflet răzbate o profundă reverență și o fascinație constantă pentru acest aspect misterios al existenței umane. Sufletul era frecvent perceput nu doar ca un element vital ce deosebește ființele vii de materia inanimată, ci și ca o scânteie divină, un principiu ce conferă unitate și sens existenței.

Înainte de toate, să amintim despre ideea de suflet în operele homerice *Iliada* și *Odiseea*, deoarece reflectă o viziune arhaică asupra existenței sufletului dincolo de moartea trupului, diferită semnificativ de ideile filosofice ulterioare. Sufletul, numit *psyche* în greaca veche, este adesea descris în operele lui Homer ca fiind o umbră sau o imagine

palidă a celui viu, care părăsește corpul în momentul morții.

Doar atât și nimic mai mult.

În *Iliada*, spre exemplu, în descrierea morții lui Patroclu se menționează că sufletul i-a părăsit corpul și s-a îndreptat spre Hades, lumea morților. Conceptul de suflet este explorat mai amănunțit în *Odiseea*, în special în călătoria lui Odiseu în lumea morților. Acolo, eroul întâlnește sufletele decedaților, inclusiv pe cel al mamei sale, Anticlea, și pe ale altor eroi căzuți, care apar ca umbre ce nu pot interacționa fizic cu lumea celor vii.

Referințele din operele homerice subliniază o percepție asupra sufletului ca fiind lipsit de forță și vitalitate, o simplă umbră a fostului trup. Ideea aceasta, pe care o putem considera primitivă, străveche, reflectă o concepție arhaică despre viața de după moarte, ce a evoluat semnificativ în perioadele ulterioare.

Pe de altă parte, din operele lui Homer reiese ideea că doar oamenii au suflet. Spre exemplu, se menționează că eroii își riscă sufletele. Tot în *Iliada*, Agenor, unul dintre apărătorii Troiei, mărturisește că și Ahile, împotriva căruia lupta, tot un simplu muritor e, că doar un suflet are. Astfel, ne putem da seama că, în acele vremuri, omul, în viziunea lui Homer, avea suflet, care locuia în trup (*soma*) doar ca „suflare” (*thymos*). Când sufletul se desprindea de trup, viața se încheia. Cu alte cuvinte, omul era *însufletit* cât timp se afla în viață, iar atunci când sufletul părăsea trupul, nu mai rămânea decât un cadavru. Totodată, sufletul omului, așa cum îl

înțelegea Homer, nu avea niciun atribut în sine, dar, cu trecerea timpului, acest lucru avea să se schimbe în gândirea grecească.

Pe măsură ce cercetăm vasta tapiserie a culturii grecești antice, întrezărim un fir subțire, dar puternic, ce ne permite să descoperim în felul în care s-a schimbat percepția despre suflet însăși evoluția gândirii umane. Ca și cum am privi o frescă veche, pe care fiecare pictor și-a lăsat amprenta, dezvăluind o imagine mai profundă, mai complexă a naturii umane și a relației noastre cu universul.

Așa cum am amintit, în operele lui Homer, sufletul este descris ca o entitate evanescentă, o umbră fără substanță, ce părăsește corpul la moarte și se îndreaptă spre o existență umbră în Hades. Sufletul nu păstrează nici conștiința și nici personalitatea omului și nu are nicio influență asupra lumii celor vii.

Cu timpul, în contextul dezvoltării sociale, culturale și filosofice a Greciei, perspectiva asupra sufletului a început să se schimbe. Emergența orașelor-stat și dezvoltarea filosofiei ca discurs rațional au deschis calea către o investigație mai profundă a naturii umane și a cosmosului.

Astfel, mulți ani mai târziu, Platon, unul dintre cei mai influenți filosofi ai lumii antice, a dezvoltat o înțelegere profundă asupra sufletului, pe care îl considera nemuritor și capabil de a transcende lumea fizică. El a formulat ideea că sufletul uman preexistă corpului și că, înainte de a se naște, sufletul a avut acces la lumea Ideilor, un spațiu al formelor pure și perfecte. Astfel, pentru Platon,

procesul de învățare și dobândire a înțelepciunii este, în esență, unul de reamintire (*anamnesis*). Cu alte cuvinte, sufletele își reamintesc cunoștințele pe care le-au avut cândva, înainte de a se întrupa. Acest punct de vedere sugerează că adevărata cunoaștere este eternă și transcendentă, iar educația, un demers de redescoperire a cunoștințelor pierdute.

Dialogurile lui Platon nu doar că extind filosofic conceptul de suflet, dar adaugă și o dimensiune morală și escatologică. În *Phaidon*, Platon explorează ideea nemuririi sufletului și a dreptății divine, unde viața după moarte reprezintă un teren pentru recompensarea virtuții și pedepsirea viciului. Viziunea platoniciană constituie o ruptură marcantă față de fatalismul și materialismul prezente în epopeile homerice, oferind un cadru în care sufletul nu doar că supraviețuiește, ci are și o destinație și un scop.

Astfel, de la o simplă umbră, în concepția lui Homer, la o entitate complexă și eternă, conform filosofiei platoniciene, conceptul de suflet în Grecia antică a trecut printr-o transformare impresionantă. Evoluția perspectivei despre suflet nu numai că arată schimbările apărute în concepțiile religioase și filosofice, dar evidențiază și profundele interogații ale grecilor antici despre esența și destinul uman.

Ne interesează în mod deosebit evoluția ideii, căci, pe parcurs, sufletul devine o oglindă a căutărilor și aspirațiilor umane, un simbol al întregii lumi occidentale.

Aristotel, discipol al lui Platon, a oferit o perspectivă diferită, argumentând că sufletul nu este doar un locuitor temporar al corpului, ci mai degrabă principiul organizator, care îi conferă formă și funcție. Pentru Aristotel, fiecare entitate vie e definită de sufletul său, pe care îl descrie ca fiind cauza finală și forma esențială a vieții. Teoria pe care el a propus-o în acest sens, cunoscută sub numele de hilemorfism, susține că sufletul și corpul sunt interconectate și interdependente, nu entități separate.

Așadar, Aristotel a înțeles sufletul drept parte esențială a existenței umane, immanent și indivizibil de corp, pe când Platon îl considera o entitate separată de cel din urmă.

În acest context, apare o nouă întrebare, și anume: unde este situat sufletul?

Sufletul își are lăcașul într-un anume organ din corp? Poate fi localizat? Sau mai degrabă e o substanță ce străbate corpul în întregime?

Unde se află SUFLETUL?

Observăm că, de la Homer și până la Platon sau Aristotel, cei care s-au ocupat de această problemă a sufletului au fost poeți sau filosofi, așadar, oameni care au încercat fie o punere în scenă,